

MARTON JÓZSEF

A 30 évesen halálra ítélt csíkszentkirályi Lestyán Ferenc (1913–2008)

Riassunto: Durante la dittatura di Ion Antonescu, in Romania anche per reati minori i sospetti sono stati condannati a morte. Uno di quest è stato, Ferenc Lestyán, un prete romano cattolico nato a Csíkszentkirály, segretario personale del arcivescovo Áron Márton. Prima che la sentenza fosse emessa nel luglio 1943, Ferenc Lestyán fuggì miracolosamente, fuggendo nella parte ungherese della Transilvania. Ha servito la sua Chiesa e il suo popolo per 65 anni dopo la sua condanna a morte. Oltre il suo ministero pastorale esemplare, si è impegnato in preziose attività di storia della chiesa e di storia culturale.

Parole chiave: Lestyán, Lestyán, vescovo, tribunale, condanna a morte.

Lestyán Ferenc Erdély nagy papja volt a 20. században. Mindvégig hűségesen szolgálta egyházát és népét, lelkipásztori tevékenységét értékes kulturális munkával egészítette ki. Neve mögött öt év híján egy századot átívelő élet rejtőzik.

Amikor közelebbről megismertem a marosvásárhelyi¹ papi méltóságot, többször is hangoztatta, hogy az ő nevét Lestyánnak kell írni és mondani, nem pedig Lestyánnak. Tudomásul vettem, és azt követően másokat is a helyes alak használatára biztattam. Az utóbbi években végzett levéltári kutatásaim alkalmával felfedeztem, hogy az 1945. évig a hivatalos okmányokban a Lestyán formát használta, és nem a Lestyánt.² Nagyon izgatott, hogy mi is áll a sokaknak fel sem tűnő névváltás mögött. Nevében

¹ Lestyán Ferenc az 1955–1992 közötti években szolgált Marosvásárhelyen.

² Tanulmányomban a történelmi hűséghez ragaszkodom: a „Lestyán” formát használom, amikor ő is ezt használta, s amikor ékezetet használt, ahhoz alkalmazkodom.

az ékezet megjelenésére részben feleletet kaphatunk az általa megszerkesztett sírfeliratából: „Halálra ítélve is éltem. Hiszem, hogy halálom után is élek.” Nem kívánom az életéről és hitéről tanúskodó sírfeliratot egészében elemezni, csupán az első mondatra koncentrálnék, annak előzményére és következményére. Léstyán Ferenc hosszú életén hol elhallgatva, hol kimondva piros vonalként végighúzódtott „halálra ítéülésének” gondolata. Rejtélyes szabadulását Isten segítségének tulajdonította, s ezért is dolgozott olyan konok elkötelezettséggel életének utolsó pillanataig.

Léstyán Ferencet Vorbuchner Adolf püspök szentelte pappá 1937-ben. Egy-egy évi gyergyóremetei és sepsiszentgyörgyi segédlelkészi szolgálat után, 1939-ben Tordára került, ahol csak kevésen múlt, hogy 1943-ban be is fejezze földi életét. Sipos Sándor tordai plébános megértő és nagyvonalú principálisa mellett lelkesen végezte papi szolgálatát. Igyekezett megfelelni mindenben a polgáriasodott tordai magyarság elvárásainak. Akárcsak élete folyamán, fiatal papként is, nagy hangsúlyt helyezett a lelki és szellemi önművelésre. A többnemzetiségű és vegyes vallású városban más egyházi közösségek felé is nyitott kívánt lenni. Pár hónapos tordai tartózkodása után (1939. dec. 18.) engedélyt kért Márton Árontól, hogy unitárius és református teológiai könyveket is tanulmányozhasson.³ A fiatal megyés püspök örömmel tett eleget az ambíciós és munkaszerető papjának.

Léstyán Ferenc a nép között érezte otthon magát. Tordán is, akárcsak további munkahelyein, nemcsak a római katolikus hívők felé nyitott, hanem a protestáns testvérek felé is. Az együttdolgozás a 2. bécsi döntést (1940. aug. 30.) követően

³ Gyulafehérvári Érseki Levéltár (Továbbiakban: GyÉL): Num. 8147–1939.

erőteljesebb lett. A határ menti város Románia dél-erdélyi részében maradt, melyet – a határzárlat ellenére – Kolozsvár felől lehetett a legkönnyebben megközelíteni. A magyarországi hatóságoknak nem volt közömbös a Romániában maradt magyarság sorsa, helyzetükről pontos adatokat kívántak szerezni – megbízható személyektől. Többek között Lestyán Ferenc is ilyennek bizonyult. Az üzenetek továbbítására jól megszervezett hálózatot építettek ki, melynek láncszeméből nem hiányzott a lelkes katolikus pap sem – unitárius és református kollégáival együtt.

A bécsi döntés utáni hónapokban Sebe Ferenc tordai unitárius lelkész öccsét, aki Magyarországon teljesített katonai szolgálatot, azzal a megbízással küldték Tordára, hogy ott keressen egy megbízottat, aki időnként jelentéseket küld a tordai és a határ menti viszonyokról. A megbízást Mádly János tordai református vallású fakereskedő vállalta, aki közvetlen kapcsolatban volt Lestyán Ferencsel. Mádly Jánost heti rendszerességgel – az előzetesen megbeszélt titkos jelszóval – Csete István magyarországi gépészmérnök kereste föl, aki futárszolgálatot teljesített: kérdőíveket hozott s azokra vitte a választ Kolozsvárra. Mádly János – a kérdések ügyében – többször fordult Lestyán Ferenchez, aki a kért segítséget készségesen megadta. Ez a futárszolgálatos közvetítés kb. egy fél évig tartott, „az orosz háború kitörésekor teljesen lezárult”.⁴ Lestyán Ferenc három év múlva – vallomása alapján – az egész futárszolgálatot el is felejtette. Pedig az akkori titkosnak nevezhető közvetítő munkája nem volt hiábavaló, sőt igen hasznosnak ítélnélhető a súlyos helyzetbe került dél-erdélyi magyarság szempontjából. Kolozsvárról tudtak ró-

⁴ Ld. Lestyán Ferenc csíkszentkirályi szülőotthonából írt (1943. július 24.) beszámoló levelét Márton Áronhoz. Lelőhely: GyÉL: Num. 1668–1943.

luk, és ezek ismeretében segíthettek rajtuk a két ország közötti kölcsönöség jegyében.

Közben Lestyán Ferenc újabb egyházi feladatot kapott: 1942. február 2-án püspöke – a tordai megbízása mellett – a györgyfalvi egyházközség ideiglenes adminisztrátorának nevezte ki.⁵ A román hatóságok szemében ez „gyanús” megbízásnak számított. Györgyfalvát Tordáról határ menti úton lehetett megközelíteni, plébános elődei a Siguranța nyilvántartásában szerepeltek. Kovács István plébános 1941-ben átszökött Magyarországra, Dani Józsefet 1942-ben – elsősorban a magyaroktól történt rekvirálásról tett nyilatkozatai miatt – a bukaresti vallásügyi miniszter felfüggesztette györgyfalvi állásából. Lestyán Ferenc a helyzetre jellemző feszült légkörben fáradságot nem ismerő pluszmunkáját is lelkesen végezte. A Historia Domus szerint menekülő embereket segített átjutni a határon.

A lelkipásztori munkája mellett odafigyelt a dél-erdélyi magyarság minden fajtájú megalázására is. Márton Áronnak elsőként jelentette (1942. jún. 23.) az Aranyosbányán történeteket, ahol a római katolikus híveket tömegesen kényszerítették az ortodox vallás felvételére.⁶ Az ottani hívek, plébánosuk (S. A., aki 1940-től többször kérte Márton Árontól a repatriálás engedélyezését) passzívabb magatartása miatt, kiszolgáltatott helyzetbe kerültek. Lestyán jelentésére Márton Áron azonnal intézkedett, Nagy Jenő püspöki titkárt küldte ki az aranyosbányai helyzet kivizsgálására (1942. júl. 7.). A titkár a hittagadások mellett szembesült egy hitvalló ember kiállításáról. Az aranyosbányai hitvalló igazi neve Izsák Márton cipész. Nemzetgyalázás vádjával hadbíróóság elé állították, mert nem lett ortodox vallású, mint a

⁵ Ld. GyÉL: Num. 281–1942.

⁶ Ld. GyÉL: Num. 1479–1942.

többi tizenkettő. Hittagadása esetén azonnal szabadon engedték volna, de ő vállalta a meghurcoltatást. Amikor Márton Áron ezt megtudta, vállalta Izsák Márton ügyvédi és bírósági perköltségeit.⁷ A történethez tartozik, hogy az ártatlan Izsák Mártont félévi fegyházra ítélték. Az aranyosbányai ügyet Márton Áron nem hagyta szó nélkül, 1942. aug. 9-én jelentette Andrea Cassulo bukaresti szentszéki nunciának, a vallásügyi miniszternek és a német–olasz vegyes bizottságnak. S mivel a történekről Lestyán Ferencről szerzett először tudomást, jobbnak látta őt – a hatóságok figyelmének látóköréből kieső – Boicára helyezni.

Boica egyházközség akkor csak kívülről szemlélve tűnt „eldugott” és nyugodtabb munkaterületnek, a hívek – Ion Antonescu diktatúrája idején – német nacionalista propagandának lettek az áldozatai. A német nyelvű vagy német származású római katolikusok körében a 2. bécsi döntés után – nemzetiszocialista és nacionalista szellemben – erőteljes propaganda indult a német népcsoport (Deutsche Volksgruppe in Rumänien) helyi körzetvezetői részéről. A Hitlerrel barátkozó román államhatalom a nácik támogatását is élvezte. A német népcsoport aktivitása miatt Boicán megszűnt működni a hitvallásos római katolikus magyar iskola, helyébe az 1941/42. tanévben német iskolát állítottak fel a nagyjából csak magyarul tudó gyerekek számára. Lestyán Ferenc előde, Imre József plébános nem tudta kezelni a kényes ügyet, elsősorban mert nem tudott németül. A helyi német népcsoport vezetője, Pollák Emerich és az általa irányított római katolikus hívek azt kívánták, hogy az egyházközség adja át a német iskola használatára a hitvallásos fiúiskola épületét. Márton Áron püspök csak azzal a feltétellel engedélyezte az iskola átadását 1942. február 28-án, ha rendes

⁷ Ld. GyÉL: Num. 1479–1942.

bérleti szerződést kötnek.⁸

Az ún. megállapodások helyett a német szövetség vezetősége határozatot írat alá a hívek egy részével (24 személy), amely szerint a volt magyar iskolát összes vagyonával együtt minden ellenszolgáltatás nélkül átadják a német népcsoportnak. Ekkor Márton Áron utasítja az egyházközséget, hogy ha kell, bírósági úton tiltakozzanak a jogtalan beavatkozás ellen.

Az iskolaépület körüli vitából egyházközségi belháború, illetve egyházellenes megnyilatkozásokra került sor. A Volksgruppe-gyűléseken katolikus-ellenes és papságot gyalázó megnyilatkozások hangzottak el, amire a plébános vasárnaponként a szószékről felelgetett.⁹

Az iskolaharccal párhuzamosan a gyermekek hitoktatása körül is gondok merültek fel. A római katolikus gyermekek egy kivételével mind a német iskolába kényszerültek járni. Az igazgató kötelezte a plébánost, hogy a hittant németül tanítsa, amit a plébános azért sem akart, mivel a gyermekek jobban tudtak magyarul, mint németül. Ezért Imre József plébánost 1941 decemberében kiutasítják az iskolából. A szülők egy része ekkor Márton Áron püspökhöz fordult engedélyért, hogy gyermekeik német nyelvű hitoktatásáról maguk gondoskodjanak. A püspök jóváhagyta a szülők kérését,¹⁰ sőt, erről az intézkedéséről tájékoztatta Pollák Emerich boicai német szövetség elnökét is.¹¹ Sajnos a német szülők hamar elfelejtették ígéretüket, és az iskola evangélikus vallású tanítónőjére bízták gyerekeik katekizálását. A tanítónő igyekezett elidegeníteni a gyerekeket a katolikus egyháztól, a templomtól, és sokkolta őket azzal az

⁸ GyÉL: Num. 203–1942.

⁹ Boicai Historia Domus, 1942. évből, 128–129. lap.

¹⁰ GyÉL: Num. 496–1942.

¹¹ GyÉL: Num. 658–1942.

ellenszenvvel, amely a helyi viták következtében a német népcsoportban élt az egyház és a pap ellen.¹²

A német népcsoport iskolaépületért vívott küzdelmének eredménytelenségét Imre József plébánoson úgy akarta megbosszulni, hogy feljelentést tett ellene Márton Áron püspöknél. A püspök viszont védelmébe vette a plébánost, és ismét hajlandóságot mutatott a magyar katolikus iskola épületét átadni a német iskola céljaira szabályszerű bérleti szerződéssel a szokásos biztosítékok, illetve feltételek mellett.¹³ Közben más egyházi belső ügyek miatt Márton Áron kánonilag kénytelen eljárni a plébánossal szemben, s ekkor a boicai plébánia vezetését ideiglenesen Lestyán Ferenc tordai segédlelkészre bízta.

Lestyán Ferencnek nem ment könnyen a plébánia átvétele. Az előbbi két év vitája megosztotta az egyházközség híveit, a nemzeti feszültségek továbbgyűrűztek. A magyar érzelmű hívek, akik az egyház érdekeit védték, nem azonosították magukat a német szövetség törekvéseivel, és amikor tudomásukra jutott áskálódásuk a püspöknél, ők is kéréssel fordultak Márton Áronhoz, hogy Imre Józsefet az egyházközség éléről ne mozdítsa el. Nem ismerték a plébános személyi ügyeit és elhelyezésének tulajdonképpeni okát, azt hitték, hogy a püspök mellőzi őket, az egyházhoz ragaszkodók kérését, és a német szövetség kívánságát részesíti előnyben. Így történhetett meg, hogy az egyháztanács megtagadta a plébánia átadását Lestyán Ferencnek, kijelentve, hogy lemond megbízatásáról, és az Oltáregylet tagjai is írásban követelték Márton Árontól, hogy helyezze vissza Imre Józsefet Boicára, különben visszavonulnak az egyházi élettől.

¹² Boicai Historia Domus, 1942. évből, 129. lap.

¹³ A boicai Német Népcsoport körzetvezetőjének írt püspöki levelet lásd *Márton Áron hagyaték* 19. kt. (Égető Gondok). Pro-Print Kiadó. Csíkszereda 2019. 164–168.

Sztrájkot fogadtak, hogy amíg a püspök nem helyezi vissza a volt plébánost, addig nem gyóznak és nem áldoznak.¹⁴

Lestyán Ferenc ilyen összekuszált helyzetben kezdte meg lelképásztori szolgálatát Boicán. Néhány hét után enyhült az egyházközségi belső feszültség. Imre József tudatta velük, hogy vele szemben a püspöki kánoni eljárása saját személyi ügyei miatt történt, és semmi köze nincs a német szövetség akciójának. Ekkor az egyháztanács és az Oltáregylet tagjai elálltak a lemondástól. Közben az iskolaépület ügye is rendeződött. 1942 augusztusában az Egyházmegyei Hatóság és Pollák Emerich körvezető között megegyezés jött létre, mely szerint a hitvallásos iskolát bérleti szerződés megkötésével a német szövetség bérbe veszi. Ebben kihangsúlyozást nyert, hogy a német népcsoport a katolikus gyermekek valláserkölcsei nevelése elé semmiféle akadályt nem gördít.

Lestyán Ferenc 1942-ben Boicán

¹⁴ Boicai Historia Domus, 1942. évből, 130. lap.

Lestyán Ferenc tapintatos magatartásának és német nyelvtudásának köszönhetően sikerült egyensúlyt teremtenie az egyházközségben. A hittant a német gyermekeknek az iskolában németül, a magyar gyermekeknek magyarul tanította. Lestyán a *Historia Domus*-ban megjegyzi: „szól az iskolában a magyar népének is, ami ellen nem tiltakozott senki”. Továbbá igen tanulságos következtetést vont le: „Ha a múlt évben több tapintattal kezelik a kérdést s nem mérgezik a vitát azzal is, hogy a magyarkodást nagy dobraveréssel kísérik, talán senki se avatkozott volna bele a hitoktatás nyelvébe, s az ma is olyan lehetne, amilyenek a plébános kívánja: magyar. Sajnos, hogy vannak gyermekek, akik se magyarul, se németül nem tudnak jól, mert otthon románul beszélnek”.¹⁵

Boicán Lestyán Ferencnek még egy szörnyű tragédiát is át kellett élnie. 1942. október 12-ére virradó éjjel a régi plébánia épületében az 1940 óta nyugdíjas éveit élő egykori plébánost, Müller Jánost meggyilkolták, rokonával, Amália házvezetőnőjével együtt. A kegyetlen gyilkosok kirabolták a lakást. Az állami hatóságok nem tettek semmit a tettesek felderítésére, „nem szakítják el a hámrángot az erőlködésben.”

Márton Áron Lestyán Ferencet eredetileg csak néhány hétig helyezte Boicára, Imre József plébános visszajöveteléig, ha családi ügyeit rendezzi. A feltétel azonban nem valósult meg, s ezért maradt Lestyán a következő év áprilisáig. A lelkipásztori munka mellett többre is vállalkozott. A Boicán kirobbant német–magyar viszály miatt is kimutatást készített az iskolás gyermekek szüleiről, hogy az utóbbi tíz év leforgása alatt hányféle nemzetiségnek vallották magukat, amit 1943. január 15-én Márton Áron püspöknek is megküldött.¹⁶ Letartóztatása után

¹⁵ Boicai *Historia Domus*, 1942. évből, 131. lap.

¹⁶ Ld. GyÉL: Num. 176–1943.

ezt is „súlyos bűnnek” tudták be neki. Emeljem ki, hogy a 8,5 hónapra sikeredett boicai kellemetlenségeiről nemigen beszélt. Inkább azt hangsúlyozta, hogy a kevés hívő pasztorálása mellett sokat olvashatott, teológiai ismeretét is gyarapította. Marosvásárhelyi plébános korában a szentmisék végén tartott ötperces felnőttoktatás anyagát – bevallása szerint – Boicán gyűjtötte össze és foglalta írásba.¹⁷

Márton Áron az értékes – ám több kényes ügyben implikálódott – papját maga mellé rendelte, 1943. április 14-én püspöki levéltárosnak nevezte ki, s egyben megbízta a személyi titkári teendők végzésével.¹⁸ A hatóságok szeme elől Lestyán Ferenc nem tűnhetett el. Június elején az állambiztonsági szervek indítottak eljárást az 1940. év végétől 1941 tavaszáig történt információközvetítésről. Pedig az akkori tordai futárhálózat annyira zökkenőmentesen és titkosan működött, hogy három évig a Siguranța semmit sem észlelt. Az ügyet 1943. június elején a Magyarországról átszökött határőr robbantotta ki, aki ott teljesített szolgálatot, ahol Csete István futár átjárt. Az áruló magyar határőr a futár Csete Istvánt adta fel a román Siguranțának, mely őt azonnal kézre kerítette, Brassóban három hétig verték, míg ki nem adta Mádly János tordai megbízott nevét. Erre Mádlyt is Brassóba vitték, és hasonló eszközökkel belőle is kiszedték, hogy Lestyán Ferencsel tartott fenn kapcsolatot. A biztonsági erők azonnal cselekedtek, Márton Áront, a bérmálásra elkísérő személyi titkárt 1943. június 27-én este a kerelőszentpáli plébánián letartóztatták és a helyi csendőrörsre vitték.¹⁹ Ott egy csendőralezredes már várt reá, s miután megmotozták és meggyőződtek, hogy nincs nála fegyver, autóba ültették és éjjel Balázsfalvára

¹⁷ A tanulmány szerzőnek (M. J.) többször felelegette.

¹⁸ Ld. GyÉL: Num. 917–1943.

¹⁹ Ld. GyÉL: Num. 1541–1943.

szállították. Letartóztatásának okáról semmiféle felvilágosítást nem adtak. A következő éjjel két katona kíséretében Brassóba szállították a kémelhárítókhoz, ahol külön szobába zárták, fegyveres őr őrizete mellett.

Vallatása június 29-én, Szent Péter és Szent Pál ünnepén délelőtt kezdődött el egy ezredes és egy kapitány előtt. Érdemes felidézni a vallatást, mert a kezdeti elterelő kérdések is tényfeltárók, a dél-erdélyi magyarság helyzetéről árulkodnak. Először a papokkal és hívekkel folytatott kapcsolatairól faggatták, közülük is kikkel volt közelebbi ismeretségben? Név szerint is megemlítették Haller grófot, a nagyenyedi Mülleréket, de leginkább dr. Gyárfás Elemér, a Romániai Magyar Népközösség elnöke után érdeklődtek. Aztán sokat vallatták a györgyfalvi volt papokról; kíváncsiak voltak, hogy mit tud Kovács István plébános szökéséről, Dani József után kérdezve már magyarul tették fel a kérdést: „Hát a híres Dani Jóskával együtt mit műveltek?”

A papok iránti érdeklődés bizonyítja, hogy a 2. bécsi döntés után dél-erdélyi maradásuk nagy szálkának bizonyult a hatóságok szemében. Tény, hogy az Észak-Erdélyben született papok a két ország kormánya közötti egyezség alapján hazamehettek volna, de egyházi és nemzeti megfontolásból Márton Áron püspökkel együtt a maradást választották. Az ezredes megjegyzése a hatósági szervek Márton Áron püspökről alkotott véleményéről árulkodik: „Azt hiszi, mi nem tudjuk, hogy miért maradt itt ez a fiatal, képzett, energikus püspök, jöllehet ő is észak-erdélyi, és miért maradt itt ez a többi fiatal pap, akik pedig nem dél-erdélyiek?”²⁰

Két napi vallatás után Lestyán Ferenc még mindig nem tudta, hogy miért került a brassói kémelhárító egységhez. Csak a ne-

²⁰ Ld. Lestyán Ferenc beszámolóját Márton Áronhoz. – GyÉL: Num. 1668–

gyedik kihallgatás során szembesült a „bűnösségével”, a három évvel azelőtt adott információi miatt tekintik közveszélyesnek és hazaárulónak. Az általánosan feltett kérdésre – „milyen szorosabb kapcsolatot tartott fel egy tordai családdal s az állambiztonság szempontjából mit műveltek vele együtt? – nem tudott válaszolni, nem tudta, hogy mire gondolt az „ankétátor”. S amikor szembesítésre hozták Mádly Jánost, tudta meg, hogy miről van szó. Az alaposan „megpuhított” Mádly mindent bevallott a 2. bécsi döntés utáni hónapokban történekről; bevallotta, hogy Lestyán Ferenc segítségére volt az információadásban, még azt is elmondta, hogy a tordai Hadkiegészítő Parancsnokságnál volt egy magyar nemzetiségű katona, akitől adatokat szerzett. A további vallatások során az érdekelte őket, hogy ebben az ügyben kik voltak még részesek, milyen titkos iratokat rejteget a szobájában. Közben a gyulafehérvári szobájában házkutatást végeztek, de az onnan begyűjtött iratcsomóban a fenti üggyel kapcsolatban semmi terhelő adatot nem találtak. Egy-két írásába belekötöttek, a fényképnagyító készülékéről azt akarták kisütni, hogy a bécsi döntés után csempészték át neki Kolozsvárról. Roppant nehezményezték a hívek nemzetiségére vonatkozó boicai kimutatást is.

A vallatások befejezése után a következő hét hétfőjén Lestyán Ferenc informátort, Mádly János közvetítőt és Csete István futárt három katona kíséretében átszállították a nagyszombeni hadbíróságra. Kedden délelőtt a hadbíróságon tartották őket, anélkül, hogy kihallgatták volna, s a délutáni vonattal visszaindították őket Brassóba. Mindhárman tudatában voltak annak, hogy Antonescu diktatúrájában hasonló „vétségek” miatt halálos ítélet és kivégzés következik. Lestyán Ferenc az

1943.

évben töltötte harmincadik életévét. Most pedig megbilincselve viszik a végső ítéletre és kivégzésre. Már a szebeni vasútállomáson Mádlyval eldöntötték: minden lehetőet elkövetnek, hogy Brassóba ne jussanak vissza. A kiskapusi vasúti átszálláskor olyan sokan voltak a Tövisről érkező vonaton, hogy nem tudták őket fülkébe benyomni, a sok utas miatt kinn utaztak a folyosó végében. Este tíz óra után egy alkalmas pillanatban a kőhalmi állomásról kiinduló és még nem teljes sebességgel haladó vonatról Mádlyval kiugrottak, de a szökés pillanatában elveszítették egymást. Az őket őrző katonák lövései a sötétben nem találtak célba. A megbilincselte kezük durván felmorzsolódott, de ők így is – eredeti elgondolásuk szerint – futásnak eredtek a vonattal ellentétes irányba, nehogy a vészfékkel megállítandó vonatról őrzőik elfogják.²¹ Mádly ellentétes irányba ugrott, nemsokára a román határőrök kezébe került. Lestyán a közeli erdő felé futott, de előbb átgázolt a Homoród folyón, a nyakig érő vízben a tavaszi kabátját elveszítette. Nappal bokrok alatt rejtőzködött, éjszaka pedig bolyongott és tájékozódott. Két éjszakai bolyongás után magyarországi területre jutott a homorodújfalvi erdőben. Fáradtan és étlen az alsórákosi határőrségnél jelentkezett, igazoló írás nélkül. A határőröket kérte, hogy vezessék a baróti plébániára, ahol a plébános igazolni fogja kilétét. Tovább nem kételkedtek benne, szabadon bocsátották. 1943. július 14-ét írtak aznap. Első dolga az volt, hogy szabadulásáról értesítse püspökét, rejtélyes formában táviratozott („Barótra szerencsésen megérkezett”),²² nehogy a román hatóságok valamit is kikövetkeztessenek és Márton Áront nehéz helyzetbe hozza.²³

²¹ Lestyán utólag szerzett tudomást arról, hogy a vészfék nem működött – szóbeli vallomása a 90-es évek elején.

²² GyÉL: Num. 1668–1943.

²³ Lestyán Ferenc szökéséről írásban részletesen beszámolt Márton Áronnak, az apróbb részleteket a gyulafehérvári tartózkodása idején (1992–2006)

Márton Áron tudatában volt annak, hogy Lestyán Ferenc miatt őt is fokozottabban figyelik. A bérmaútjáról hazatérve megkapta a vallásügyi miniszter felszólítását: közölje, mit tud Lestyán Ferenc hollétéről. Erre a felszólításra 1943. július 3-án jelentette a miniszternek, hogy püspöki levéltárosát Kerelőszentpálon minden indok nélkül letartóztatták és ismeretlen helyre szállították.²⁴ Márton Áron egy kis cetlire jegyezte fel, amit Lestyán Ferenc hollétéről a bizalmi emberei tudósítottak. Az így szerzett adatok viszonylagos pontossággal meg is közelítették a valóságot. Amikor a nagyszebeni Haditörvényszék elnöke felszólította a püspököt, hogy nyilatkozzék Lestyán Ferenc hollétéről, 1943. július 19-én annyit tudott: „június 27-én Brassóba vitték, onnan (július 10 előtt) Nagyszebenbe, majd ismét Brassóba”.²⁵ Nemsokára, 1943. július 21-én Kálmán Elek védőügyvéd jelentette Márton Áronnak, hogy Lestyán Ferencet kémkedés vádjával halálra ítélték.²⁶ Lestyán Ferenc ekkor már szülőfalujában, Csíkszentkirályon tartózkodott, írásban rögzítette a történeteket. Rövid pihenés után Kolozsvárra ment, hogy jelentkezék Sándor Imrénél, Márton Áron általános helytartójánál. Sándor Imrének szóban részletesen beszámolt a vele történekről, és felkérte, hogy a püspöknek szánt tájékoztató levelét juttassa el Gyulafehérvárra.²⁷ F. év július 24-én Csíkszentkirályon kelt és július 27-én Kolozsvárról továbbított levelének zárógondolata

többször elmondta nekem is (M. J.). Szökéséről az itt közölt írásos beszámoló tarthatjuk hitelesnek, mert azt a szökést követő napokban rögzítette; időskorában nem emlékezett pontosan mindenre, inkább az apróbb részleteket idézte fel. Vö. Msgr. Csíki Dénes: Emlékeim Lestyán Atyáról. In: *Erdély süveg nélküli püspöke. Msgr. Lestyán Ferenc, Marosvásárhely biciklis papja.* (Szerk. dr. Tamási Zsolt), Mentor Kiadó, Marosvásárhely 2013. 74.

²⁴ GyÉL: Num 1541–1943.

²⁵ GyÉL: Num 1668–1943.

²⁶ GyÉL: Num 1668–1943.

²⁷ GyÉL, Kolozsvári Helyhatóság: Num. 2346–1943.

Lestyán Ferenc lelkeségéről árulkodik: „Jól tudom, hogy ezzel a fordulattal nagyon kellemetlen meglepetést szereztem Kegyelmess Atyámnak. A történetek után azonban olyan ítéletre kellett elkészülve lennem, amely ott teljesen használhatatlanná tett volna engem. Bocsánatot kérek, hogy amúgy is súlyos gondjait segítség helyett szaporítottam s mély tisztelettel kérem, kegyeskedjék sorsom fölött kegyes belátása szerint dönteni.”²⁸ Márton Áron nyilván nem neheztelt Lestyán Ferencre, sorsáról azonnal döntött: ideiglenesen a kolozsvári Szent Mihály-egyházközség segédlelkészének nevezte ki.²⁹ A meghurcolt és mindenéből kifosztott fiatal pap hiába kért támogatást Sándor Imre helytartótól, a helytartó – pénzfedezet hiánya miatt – nem tudott segíteni. Ekkor közvetlenül a miniszterelnökhöz fordultak. 1943. szeptember elején megírt segélykérő levelét Sándor Imre szeptember 7-én továbbította Kállay Miklós miniszterelnöknek, az alábbi kísérő sorokkal: „Márton Áron udvari papját, Lestyán Ferenc püspöki levéltárost a román hatóságok letartóztatták és kémkedés vádjával hadbírótság elé állították s emiatt átszökésre kényszerült. Mivel ingóságait, melyek ott maradtak, elkobozták, azzal a kéréssel fordult hozzám, hogy a legszükségesebb ruháknak beszerzésében 1000 pengővel segítsem. Sajnos, segély folyósítására fedezettel nem rendelkezem, a hozzám beadott kérést kénytelen vagyok Nagyméltóságodhoz továbbítani és mély tisztelettel kérni, hogy azt, tekintettel nevezett körülményeire és a kérés nagyon indokolt voltára, teljesíteni méltóztassék.”³⁰ A kért összeget Lestyán Ferenc novemberben megkapta. November 20-án tudatja Sándor Imre helytartóval, hogy a budapesti Krámer Jenő megbízásából a kolozsvári Takarékpénztár

²⁸ GyÉL: Num 1668–1943.

²⁹ GyÉL, Kolozsvári Helyhatóság: Num. 2825–1943.

³⁰ GyÉL, Kolozsvári Helyhatóság: Num. 2828–1943.

és Hitelbanktól 1000 Pengőt kapott. Megköszönte a püspöki helytartó jóindulatát, és ígéretet tett: „azon leszek, hogy amit a magyar közösségtől kaptam, a katolikus magyar közösségért végzett munkával szolgáljam meg.”³¹

Léstyán Ferenc 1943. november 20-én tett ígéretét sokszorosán beváltotta. Nem kívánom részletezni munkásságát, mert ezt megtették a tisztelői a százéves születésnapján.³² Annyit azért megjegyeznek, hogy a 2. világháborút követő impériumváltás után éveken keresztül rettegésben élt, tordai ügyének előrángatásától tartva. Jobbnak látta, hogy nevének „e” betűjére ékezetet tegyen.

Márton Áron is külön odafigyelt Léstyán Ferenc értékes papjára. Amikor a 217-es sz. törvényrendelet értelmében kénytelen volt megszervezni a köztisztviselők tisztogatási bizottságát (1945. január 8.),³³ annak összesített papi listájáról kihúzta Léstyán Ferenc nevét – azon a címen, hogy a törvény csak az 1944-es eseményekre vonatkozik –, nehogy ezáltal ismét előrángassák az 1943. évi ügyét. A világháború végén a pap nélküli Ditróba küldte, ahol lelkipásztori munkájával még a Magyar Népi Szövetség helyi vezetői is nagyon meg voltak elégedve, a hívő nép pedig még inkább.³⁴ 1945. augusztus 15-én Márton Áron Csíkkarcfalvára nevezte ki helyettes plébánosi címmel.³⁵ Egyházához hűséges magatartásáért Márton Áron börtönévei alatt az állami hatóságok által Gyulafehérvárra kényszerített békepapi kormányzat Léstyán Ferencet 1952-ben Désaknára száműzte, ahonnan – más címen – egy évig a pitești-i börtön la-

³¹ GyÉL, Kolozsvári Helyhatóság: Num. 2828–1943.

³² *Erdély süveg nélküli püspöke. Msgr. Léstyán Ferenc, Marosvásárhely biciklis papja.* (Szerk. dr. Tamási Zsolt), Mentor Kiadó, Marosvásárhely 2013.

³³ GyÉL: Num. 38/1945.

³⁴ GyÉL: Num. 2249–1945.

³⁵ GyÉL: Num. 1891–1945.

kója is volt. Márton Áron szabadulása (1955) Désaknán találta, és a papi áthelyezések között első helyre Lestyán Ferencet tette. Valósággal közelharcot vívott a vallásügyi miniszterrel, hogy Marosvásárhelyre kerüljön és lelkipásztorkodjon.³⁶ Marosvásárhelyen (1955–1992), majd Gyulafehérváron (1992–2006) végzett széles körű és lelkiismeretes munkájával elismert papi méltósággá – „pátriárkává” – alakult tisztelői szemében.³⁷ Nem élt magánéletet, halálra ítéletét követő 68 küzdelmes évét egyháza és népe szolgálatában töltötte. Évi kéthetes szabadságát (mert csak ennyit engedett meg magának) a Csíkszentkirályhoz tartozó „Szentimrei büdösben” töltötte, ott is szolgálva minden nap a szentmisére egybegyűlt híveket. Szülővidéke volt számára a testi-lelki felüdülés helye. Mindig büszke volt a szülőfalujára, a falu nagy szülöttjeire: Lestyán Mózes (1720–1744) jezsuitára, Mártonffi József (1746–1815) gyulafehérvári püspökre, Vitos Mózes (1847–1902) pap-történészre, Simon Jukundián (1813–1891) zenei író, tanítóképző igazgatóra, Tánczos Vilmos (1959–) erdélyi magyar néprajzkutatóra, hogy csak néhányat említsünk.

³⁶ GyÉL: Num. 1901–1955. Közölve Márton Áron hagyaték 13. (Egyház – Állam). Szerk. Marton József. Pro-Print Kiadó, Csíkszereda 2016. 161–163.

³⁷ Msgr. Lestyán Ferenc apostoli protonotárius, nyugalmazott vikárius, főesperes-plébános tiszteletére születésének 100. évfordulója alkalmából hálás marosvásárhelyi hívei és a marosi kerület papsága emléktáblát helyezett el a marosvásárhelyi Keresztelő Szent János-templom falára.